

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΑ
ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΣΜΑΤΙΚΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ
ΤΩΝ ΑΚΙΝΗΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ

Υ Π Ο
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΟΤΣΜΑΝΙΔΗ, π.θ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Εἰς τὸν Λειτουργικὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὴν Θεῖαν Λατρείαν, εἰσῆχθησαν καὶ χρησιμοποιοῦνται, ὡς γνωστόν, κείμενα ἐκ τῶν Θείων Γραφῶν, ὡς «ἀναγνώσματα», ἐξ ἑτέρου δὲ ὕμνοι, οἵτινες ἀποτελοῦν τὴν Ὑμνογραφίαν τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ κείμενα τῶν Πατέρων, ἔστω καὶ ἐπ' ἐκκλησιαστικῶν ἐκφωνηθέντων λόγων, δὲν περιελήφθησαν, πλὴν μόνου τοῦ «Λόγου Κατηχητικοῦ τοῦ Μεγάλου» Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα¹. Τὸ γεγονός τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν καὶ σημασίαν τῶν Λειτουργικῶν ὕμνων ἐν τῇ συνειδήσει καὶ τῷ βίῳ τῆς Ἐκκλησίας. Οἷτοι μόνου ἐκ τῆς ὄλης ἐκπεφρασμένης ἐμπειρίας τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεουμένων εἶδρον θέσιν ἐντὸς τῆς ἐν Πνεύματι καὶ Ἀληθείᾳ προσκυνήσεως τῷ Πατρὶ, παραπλεύρως πρὸς τὰ ἱερὰ τῶν Γραφῶν κείμενα.

Τὰ κείμενα τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, ἐνῶ ἐγράφησαν εἰς τι χρονικὸν σημεῖον τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ θεῖᾳ λατρείᾳ ἀπετέλεσαν τὴν διαρκῆ οἶονεὶ ἀναπνοὴν Αὐτῆς, οὕτω δὲ ἔλαβον διαχρονικὸν χαρακτήρα.

Καθίσταται ὅθεν προφανῆς ἡ ἀξία, ἣν ἡ Ἐκκλησία ἀναγνωρίζει εἰς τὰ κείμενα ταῦτα. Ἐξ ἐπόψεως Ἐκκλησίας ἡ ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ ὁμολογουμένη καὶ ἀποτεθησαυρισμένη ἐμπειρία περὶ τῶν ἀποκαλύψεων καὶ δωρεῶν τοῦ Θεοῦ τῶν πατέρων ἡμῶν μόνον πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ φυλαχθεῖσαν δύναται προφανῶς νὰ παραβληθῇ.

Ἡ μετὰ χεῖρας ἐργασία ἐπιχειρεῖ νὰ διακονήσῃ τὴν Θεολογικὴν ἀξιοποίησιν μέρους τοῦ ἀνεξερευνήτου ἐν πολλοῖς, ἀλλὰ τόσον πολυτίμου, τούτου θησαυροῦ.

---

1. Εἶναι γνωστόν, βεβαίως, ὅτι τὰ κείμενα τῶν Πατέρων ἐμπνέουσι διαρκῶς τοὺς ἱεροὺς ὕμνογράφους, διὸ καὶ εὐρίσκονται ἐνσωματωμένα εἰς ὕμνους αὐτούσια ἐνίοτε ἀποσπάσματα ἐξ αὐτῶν. Ἄλλ' οὐ περὶ τούτου ὁ ἐνταῦθα λόγος.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

- Στ. : Τιμίου Σταυροῦ Ὑψώσεως ἑορτή, 14η Σεπτεμβρίου.
- Χρστγ. : Χριστουγέννων ἑορτή, 25η Δεκεμβρίου.
- Πρτμ. : Περιτομῆς Κυρίου ἑορτή, 1η Ἰανουαρίου.
- Θφν. : Θεοφανείων ἑορτή, 6η Ἰανουαρίου.
- Ἰπαπ. : Ἰπαπαντῆς Κυρίου ἑορτή, 2α Φεβρουαρίου.
- Εὐαγ. : Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου ἑορτή, 25η Μαρτίου.
- Μτμ. : Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος ἑορτή, 6η Αὐγούστου.
- Α', Β' : Α' Κανὼν (πεζός), Β' Κανὼν (Ἰαμβικός).
- α' β' γ' : ᾠδὴ α' β' γ'.
- εἶρ. : εἰρμὸς ᾠδῆς.
- 1, 2, 3 : τροπάριον ἐν τῇ ᾠδῇ 1ον, 2ον, 3ον,
(π.χ. Θφν. Β' δ' 2 = Θεοφανείων ἑορτῆς, Κανὼν δεύτερος — Ἰαμβικός, Τετάρτης ᾠδῆς, τροπάριον 2ον).

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Οἱ ἄσματικοὶ Κανόνες¹ εἶναι γνωστὸν εἶδος τῆς Ὁρθοδόξου Ὑμνογραφίας. Γνωστὰ εἶναι καὶ αἱ ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ ἑορταὶ ἧτοι, κατὰ χρονολογικὴν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἑνιαυτοῦ σειρὰν: 1. Παγκόσμιος Ὑψωσις τοῦ Τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, τῆ 14ῃ Σεπτεμβρίου, 2. Ἡ κατὰ σάρκα Γέννησις τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆ 25ῃ Δεκεμβρίου, 3. Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆ 1ῃ Ἰανουαρίου. 4. Τὰ ἅγια Θεοφάνεια τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆ 6ῃ Ἰανουαρίου, 5. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆ 2ῃ Φεβρουαρίου, 6. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῆ 25ῃ Μαρτίου, καὶ 7. Ἀνάμνησις τῆς ἁγίας Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2. Οἱ Κανόνες τῶν ἑορτῶν τούτων ἀπαντῶσιν εἰς τὰ ἔντυπα Μηναῖα τῆς Ἐκκλησίας² ὑπὸ τὰς ἀκολούθους ἐπιγραφάς:

α) Τοῦ Τιμίου Σταυροῦ: «...Κανῶν, ὃς τήνδε τὴν ἀκροστιχίδα φέρει:
Σταυρῶ πεποithώς, ὕμνον ἐξερευγόμεαι.
Ποίημα τοῦ Κυρίου Κοσμᾶ.

β) Τῶν Χριστουγέννων: «Καὶ οἱ Κανόνες. Ὁ παρὼν τοῦ κυρίου Κοσμᾶ, φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε:

Χριστὸς βροταθεις ἦν ὄπερ Θεὸς μένη»...

«Ἐτερος Κανὼν Ἰαμβικός, Ἰωάννου Μοναχοῦ, φέρων ἀκροστιχίδα τήνδε διὰ στίχων Ἡρωελεγείων.

1. Κατὰ τὸν Ν. Τωμὰ δ ἄ κ η ν, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν Φιλολογίαν, 1965, 59: Κανῶν εἶναι τὸ ποιητικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον τελειωθὲν ὑποκατέστησε τὸν ὕμνον εἰς τὸν Ὁρθρον. Εἶναι δὲ ὁ τέλειος Κανὼν ποιητικὸν σύστημα ἀποτελούμενον ἐξ ἐννέα ᾠδῶν, ψαλλόμενον εἰς τὸν αὐτὸν ἦχον. Ἐκάστη ᾠδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν εἰρμὸν καὶ τὰ τροπάρια. Ὁ εἰρμὸς ἀποτελεῖ τὸ πρότυπον μετρικῶς καὶ ρυθμικῶς τῶν τροπαρίων, ἀναφέρεται δὲ συνήθως εἰς ὠρισμένον δι' ἐκάστην ᾠδὴν θέμα. Τὸ θέμα τοῦτο πολλάκις συμπλέκεται μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορταζομένης ἡμέρας, (θαυμά τι ἦ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ ἐπεισόδια, ἢ ἁγίου ἑορτῆν), ἄλλοτε δὲ ὑποχωρεῖ τελείως εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς. Τὰ Τροπάρια ἀφοροῦν εἰς τὴν ἑορτῆν καὶ οὐχὶ τὸ θέμα τοῦ εἰρμοῦ (ἐκτὸς τῶν Θεοτοκίων).

Πλεῖονα περὶ τῶν Κανόνων βλ. ἔ.ἀ., σ. 59-66.

2. Πρβλ. Μ η ν α ῖ α, ἐκδόσ. Ἀποστ. Διακονίας τῆς Ἑλλάδος, ἐκδόσεις «ΦΩΣ», Ι. Σαλιβέρου.

Εὐεπίης μελέεσσιν ἐφύμνια ταῦτα λιγαίνει
 Ὑῖα Θεοῦ μερόπων εἵνεκα τικτόμενον
 Ἐν χθονί, καὶ λύνοντα πολύστονα πῆματα κόσμου
 Ἄλλ' Ἄνα ρητῆρας ρύεο τῶν δε πόνων».

γ) Τῆς Περιτομῆς: «Κανὼν τῆς Ἑορτῆς. Ποίημα Στεφάνου».

δ) Τῶν Θεοφανείων: «Κανὼν τοῦ Κυρίου Κοσμᾶ, οὗ ἡ ἀκροστιχίς.
 Βάπτισμα ρύψις γηγενῶν ἀμαρτάδος»..

«Ἄτερος Κανὼν Ἰαμβικός, τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ,
 οὗ ἡ ἀκροστιχίς διὰ στίχων Ἑρωελεγείων.

Σήμερον ἀχράντοιό βαλῶν, θεοφεγγεῖ πυρσῶ
 Πνεύματος, ἐνθάπτει νάμασιν ἀμπλακίην,
 Φλέξας Παμμεδέοντος ἐὸς Πάις·
 Ἑπιῶν δέ, ὑμνηταῖς μελέων τῶνδε δίδωσι χάριν».

ε) Τῆς Ὑπαπαντῆς: «...Ψάλλεται ὁ Κανὼν, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς.
 Χριστὸν γεγηθῶς Πρέσβυς ἀγκαλίζεται.
 Ποίημα Κοσμᾶ Μοναχοῦ».

στ) Τοῦ Εὐαγγελισμοῦ: «Κανὼν, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς, κατὰ Ἀλφάβητον·
 Ποίημα Ἰωάννου Μοναχοῦ».

ζ) Τῆς Μεταμορφώσεως: «Πρῶτος Κανὼν, οὗ ἡ Ἀκροστιχίς·
 Χριστὸς ἐν σκοπιῇ σέλας ἀπλετον εἶδος ἦκεν.
 Ποίημα Κοσμᾶ Μοναχοῦ».

«Δεύτερος Κανὼν, φέρων Ἀκροστιχίδα·
 Μωσῆς Θεοῦ πρόσωπον ἐν Θαβῶρ ἴδε.
 Ποίημα Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ».

3. Ἡ κρατήσασα εἰς τε τὴν ἱερὰν Ὑμνογραφίαν καὶ τὴν Ἀγιογραφίαν ἀρχὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι, ὡς γνωστὸν, ὅτι οἱ «ποιηταὶ» τῶν τε ὕμνων καὶ τῶν ἀγιογραφιῶν ἀναγράφονται κατὰ τὸ βαπτιστικὸν ἢ μοναχικὸν αὐτῶν ὄνομα, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἄνευ ἰδιατέρων προσδιορισμῶν. Οὕτω ἡ πατρότης τῶν ἔργων τούτων ἀποβαίνει ἐν πολλοῖς ἀδιευκρίνιστος, τὸ δὲ ἱστοριοφιλολογικὸν πρόβλημα τῆς πατρότητος τῶν ὕμνων καθόλου καὶ τῶν ὑπὸ μελέτην Κανόνων εἰδικώτερον εἶναι ἐνίοτε δυσχερές³.

3. Ὁ Π. Τρεμπέλας παρατηρεῖ χαρακτηριστικῶς, ὅτι «υἱάρχουσι δέκα Θεόδωροι μελωδοί, δεκατρεῖς Γεώργιοι καὶ δεκαεξ Ἰωάνναι, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, θεὸς καὶ ἀνεψιός, καὶ Θεόδωρος ὁ Στροδίτης ὁ πρεσβύτερος καὶ ὁ νεώτερος» ΕΒΟΥ, Ἀθήναι, 1949, μα'.

Κατὰ ταῦτα ἀποδίδονται μετὰ τινος βεβαιότητος εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν-θεῖον, οἱ Ἰαμβικοὶ Κανόνες τῶν Θεοφανείων («ἀναντιλέκτως», Π. Τρεμπέλας, ἔ.δ., 173) καὶ τῆς Μεταμορφώσεως, ἐνῶ ἀμφισβητεῖται, μολοντί ἀποδίδεται συνήθως εἰς αὐ-

Διὰ τὴν Συστηματικὴν ὁμωσ Θεολογίαν ἡ πατρότης ἐνὸς κειμένου ἔχει δευτερεύουσαν σημασίαν, ὅταν τοῦτο περιβάλλεται διὰ τῆς αὐθεντίας τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις μόνη διὰ τῶν ἐν Αὐτῇ θεουμένων (ἀνακρίνει πάντα) (Α' Κορ. 2,15). "Ἄλλωστε αὐτὰ ταῦτα τὰ ὑπὸ μελέτην κείμενα τῆς Ὑμνογραφίας ἀποτελοῦν «ἐπιστολὴν... γινωσκομένην καὶ ἀναγινωσκομένην ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων», ἥτις φανερώσει ἀφ' ἐαυτῆς ἂν εἶναι ἢ ὄχι «ἐπιστολὴ Χριστοῦ» (Β' Κορ. 3,2-3).

4. Τὰ κείμενα τῶν ὑπὸ μελέτην Κανόνων, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὸ παρὸν πόνημα, ἀνήκουν εἰς τὰ ἐν τῷ Ἑορτοδρομίῳ τοῦ Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ἐκδόσεως Βενετίας, «ἐκ τῆς τυπογραφίας Νικολάου Γλυκύ», 1836⁴, ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ συχρόνων ἐντύπων ἐκδόσεων.

Ἄτυχῶς ἡ ἀπουσία κριτικῆς ἐκδόσεως τῶν Λειτουργικῶν βιβλίων τῆς Ἐκκλησίας καθίσταται λίαν αἰσθητὴ εἰς τὸν ἐρευνητὴν, καθὼς καὶ ἡ ἔλλειψις σχετικῶν ἱστορικοφιλολογικῶν μελετῶν⁵.

τόν, ἡ πατρότης αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰαμβικὸν Κανόνα τῶν Χριστουγέννων. Π. Τ ρ ε μ π έ λ α , ἐ.ἀ., 167. Ὁ πεζὸς Κανὼν τῶν Χριστουγέννων θεωρεῖται Κοσμᾶ τοῦ Μελωδοῦ, ἐπισκόπου Μαίουμᾶ (Π. Τ ρ ε μ π έ λ α , ἐ.ἀ., πβ'), ἐνῶ ὁ Θ. Εὐδης, (ΑΚΤΙΝΕΣ), 1949, 249) ἀποδίδει εἰς τὸν ἅγιον Κοσμᾶν τοῦτον καὶ τοὺς Πεζοὺς τῶν Θεοφανείων, τῆς Ὑπαπαντῆς. Ὁ Θ. Εὐδης, ἐ.ἀ., ἀναφέρεται ἀναλυτικῶς ἐπὶ τῶν διαφορῶν χειρογράφων, εἰς ἃ σφύζονται οἱ Κανόνες Κοσμᾶ τοῦ Μελωδοῦ.

Περὶ τῆς πατρότητος εἰς τὸν Κανόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ «Ἰωάννου Μοναχοῦ» ἐπικρατεῖ ἀβεβαιότης. Π. Τ ρ ε μ π έ λ α , ἐ.ἀ., 173, ἐνθα καὶ τινες ἕτεροι λεπτομέρειαι. Πρβλ. καὶ ἐ.ἀ., σελ. λγ'. Ὡσαύτως πρβλ. Π. Χ ρ ή σ τ ο υ , ἐν Θ.Η.Ε. 6, 1226: «ἀπαιτεῖται πολύμοχος ἔρευνα διὰ νὰ διευκρινισθῇ, ποῖα ἐκ τῶν ποιημάτων ἀνήκουν εἰς τὸν Δαμασκηνόν».

4. Σημειοῦται ὅτι ὁ Ἅγιος Νικόδημος ἐν τῷ εἰρημένῳ ἔργῳ αὐτοῦ ἀποδίδει τοὺς Κανόνας τοῦτους ὡς ἀκολουθίας: 1) Ὑψώσεως τοῦ Τ. Σταυροῦ, εἰς τὸν ἅγιον Κοσμᾶν τὸν Μελωδόν. 2) Χριστουγέννων, τὸν μὲν πεζὸν εἰς τὸν ἅγιον Κοσμᾶν, τὸν δὲ Ἰαμβικὸν εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν. 3) Θεοφανείων, τὸν μὲν Πεζὸν εἰς τὸν ἁγ. Κοσμᾶν ἐπίσκοπον Μαίουμᾶ, τὸν δὲ Ἰαμβικὸν εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν. 4) Ὑπαπαντῆς, εἰς τὸν ἁγ. Κοσμᾶν. 5) Εὐαγγελισμοῦ, εἰς τὸν «Ἰωάννην Μοναχὸν καὶ πρεσβύτερον, τὸν Δαμασκηνόν». 6) Μεταμορφώσεως, τὸν μὲν Πεζὸν εἰς τὸν «Ἱεράρχην Κοσμᾶν», τὸν δὲ Ἰαμβικὸν εἰς τὸν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν. Εἰς τὸ ὡς εἴρηται Ἑορτοδρομίον τοῦ ὁ Νικόδημος δὲν περιλαμβάνει τὸν Κανόνα τῆς Περιτομῆς, ἐορτὴν τὴν ὅποیان δὲν συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν Δεσποτικῶν Ἑορτῶν. Ἐ.ἀ., σελ. ΙΖ'.

5. Τινὲς μάλιστα τῶν σχετικῶν νεωτέρων ἐκδόσεων ἐμφανίζουν ἱκανὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀλλοιοῦντα τὸ νόημα τῶν κειμένων λάθη. Εὐτυχῶς, ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγ. Νικοδήμου διασφζόμενον κείμενον πρέπει νὰ θεωρεῖται ὑψηλῆς πιστότητος, καθ' ὅσον οὗτος ἐχρησιμοποίησε χειρόγραφα τοῦ Ἁγίου Ὁρους, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις παραθέτει καὶ πολλαπλᾶς γραφάς, βεβαιουμένης οὕτω τῆς κριτικῆς χρήσεως τῶν πηγῶν του, ἐνῶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου δὲν ἐμφανίζει ἰδιαιτέρας δυσκολίας.

Τινὰ περὶ τῆς ποιότητος τῶν νεωτέρων ἐντύπων ἐκδόσεων τῶν Λειτουργ. Βιβλίων

5. Ειδικά άξια λόγου προβλήματα δέν παρουσιάζει ή έξ έπόψεως Συστηματικῆς Θεολογίας μελέτη τῆς Ὑμνογραφίας. Διαφέρουν βεβαίως ώς κείμενα τῶν συνήθως μελετωμένων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Φιλολογίας. Ἐλλείπει ὁ συστηματικός χαρακτήρ, ὃν έμφανίζουν πλεῖστα έργα τῶν Πατέρων. Μολοντούτο ώρισμένοι έκ τῶν ὕμνων έχουν έμφανῆ τὸν διδασκτικόν⁶ έν τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντοτε χαρακτῆρα, ώς έκ τούτου δέ έμφανίζουν ποιάν τινα συστηματικῆν. Κυριαρχεῖ ὅμως εἰς τὴν καθόλου Ὑμνογραφίαν, ιδιαίτατα δέ εἰς τοὺς Κανόνες, ὁ εὐχαριστιακός και δοξολογικός χαρακτήρ. Γίνεται, τουτέστιν, εἰς τοὺς Κανόνες δοξολογική και θριαμβική αφήγησις τῶν σωτηριαδῶν γεγονότων, εἰς ἃ έκαστος Κανὼν εἶναι αφιερωμένος. Οὕτω ή Θεολογία τῶν Κανόνων τούτων έναρμονίζεται άπολύτως πρὸς τὸν εὐχαριστιακόν και δοξολογικόν χαρακτήρα καθόλου τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας.

Εὐλογον περιέργειαν δύναται νά διεγείρη τὸ ένδεχόμενον τῆς μῆ ακριβολόγου διατυπώσεως τοῦ δόγματος εἰς τοὺς ὕμνους, συνεπεία τῆς αναγκαιούσης ποιᾶς τινος στενότητος τῶν πλαισίων ένδς ποιητικῶ κειμένου. Ἀξιόσημείως ὅμως τυγχάνει ή διαπίστωσις, ὅτι ὁ ιερὸς ὕμνογράφος, ένῶ οὐχί σπανίως χειρίζεται με έλευθερίαν τοὺς γραμματικὸς ἰδία και τοὺς συντακτικὸς τύπους τῆς γλώσσης, μένει άμετακίνητος εἰς τὴν ακριβολογίαν τῆς δογματικῆς διατυπώσεως.

Ἐπὶ τούτοις διαπιστοῦται και ὅτι ή ποιητικῆ άτμόσφαιρα και ή δοξολογική διάθεσις άποδεικνύονται ώς αἱ οικειότεραι πρὸς τὴν εμπειρίαν τῆς θεώσεως, ή δέ αντίστοιχος ποιητικῆ και δοξολογική έκφρασις και μορφή ώς

ὅρα έν Ἰ. Φ ο υ ν τ ο ὕ λ η, Βιβλιοκρισίαι, Θεσ/κη, 1968, 18 κ.έ. και έν ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ, τ. ΝΑ' (1968), 80-85.

Ἡ Ἐμμ. Παντελάκης, Τά λειτουργικά βιβλία τῆς ήμετέρας Ἐκκλησίας, έν Νέα Σιών, 1931, 279, παρατηρεῖ: «...έπιτακτική εἶναι ή άνάγκη νέας κριτικῆς έκδόσεως αὐτῶν (τῶν λ.β.) κατά τὰς νῦν κρατούσας άρχάς έν τῇ Φιλολογικῇ επιστήμῃ. Τὸ κείμενον αὐτῶν οὐ μόνον εἶναι ήμαρτημένον έν πολλοῖς, περιέχον γραφάς και γλωσσικῶς και λογικῶς και δογματικῶς έτι άπαραδέκτους, αλλά και παρουσιάζει ώς έργα τοῦ πεζοῦ λόγου ποιήματα κατά τοὺς γνωστοὺς και ώρισμένους μετρικὸς κανόνες πεποιημένα.

6. Κατὰ τὸν Μ. Βασιλείον ὁ σκοπὸς τῆς Ὑμνογραφίας εἶναι «ίνα τῶ προσηνεῖ και λείψ τῆς άκοῆς τὸ έκ τῶν λόγων ώφέλιμον λανθανόντας ὑποδεξώμεθα, κατά τοὺς σοφοὺς τῶν Ἱατρῶν, οἱ τῶν φαρμάκων τὰ αὐστηρότερα πίνειν διδόντες τοῖς κακοσίτοις, μέλιτι πολλάκις τὸν κύλικα περιχρίουσι» διὰ τούτο τὰ έναρμόνια ταῦτα μέλη επινενόηται, ίνα οἱ νεκροὶ τὸ ἦθος τῶ μέν δοκεῖν μελωδῶσι, τῇ δέ άληθεία τὰς ψυχὰς εκπαιδεύωνται». Ἐρμηνεία εἰς ἈΨαλμὸν (έν Ἐορτοδρόμιον, ις').

Ἡ ὁ δέ άγ. Νικόδημος, έ.ά., ιε', παρατηρεῖ: «...με τὰ μελίρρυτα και νεκταρῶδη μέλη, ὅπου έσυνάρμοσαν οἱ Τρισόλβιοι (Κοσμᾶς και Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός), εμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς χάριτος και ενεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρὸς ὕμνον και εὐχαριστίαν τῶν μεγάλων ευεργεσιῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁποίας έχάρισεν εἰς ήμᾶς έν ταῖς δεσποτικαῖς εορταῖς, πρὸς χαρὰν δέ και εὐφροσύνην πνευματικῆν τῶν ψαλλόντων και αναγιγνωσκόντων και άκουόντων αὐτοὺς χριστιανῶν».

αί προσφρέστεραι διὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀνεκφράστων βιωμάτων ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ⁷.

6. Θεμελιώδους σημασίας ἀποβαίνει καὶ ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνογραφία ἀρδεύεται πλουσίως ὑπὸ τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς μαρτυρουμένης ἐμπειρίας τῶν ἀποκαλύψεων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν σωτηριωδῶν ἐνεργειῶν Αὐτοῦ. Ἐξ ἐτέρου δὲ διαπιστοῦται καὶ δαψιλῆς χρῆσις Πατερικῶν κειμένων, ἐνίοτε μάλιστα αὐτολεξεί. Οὕτω ἐκ τοῦ σχετικοῦ παραλληλισμοῦ διακριβοῦται ἡ ταυτότης καὶ ἡ ἀδιάκοπος συνέχεια τῆς ἐμπειρίας τῆς θεώσεως ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ — εἰς Ἀγίους Πατέρας — Ἱεροὺς Ὑμνοὺς. Διὸ καὶ ἡ Θεολογία Γραφῆς, Πατέρων καὶ Ὑμνογραφίας εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ, ἄνευ καὶ τῆς ἐλαχίστης παραλλαγῆς⁸.

7. Ἡ προβληματολογία τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἥτις ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς Σωτηριολογίας, εἶναι γνωστὴ. Περὶ ταύτην κινεῖται ἡ μετὰ χειρᾶς ἐργασία, χρησιμοποιοῦσα ὡς ὕλικὸν τὴν ἐμπειρίαν θεώσεως, ὡς αὕτη ἐκφράζεται καὶ ὑπὸ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας βιοῦται ἐν τῇ Θεῖᾳ Λατρείᾳ διὰ τῶν ἁσματικῶν Κανόνων τῶν ἀκινήτων Δεσποτικῶν ἐσρτῶν. Καταβάλλεται οὕτω προσπάθεια ὅπως ἐπιτευχθῇ ἡ «λῆψις» τοῦ μηνύματος, τὸ ὁποῖον ἀπευθύνει ὁ ὡς Ἐκκλησία παρατεινόμενος εἰς τὸν αἰῶνα θεάνθρωπος Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ πρὸς ἡμᾶς σήμερον, ὅτε καθολικῆ σχεδὸν εἶναι ἡ αἴσθησις τοῦ ἀδιεξόδου εἰς τὸ ὁποῖον περιήχθημεν ὡς ἀνθρωπότης καὶ ὡς πρόσωπα, ἐξαιρέσει τῶν καὶ νῦν θεουμένων.

Τὸ μήνυμα τοῦτο δὲν ἔχει θεωρητικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' ἐξόχως πρακτικόν, καθόσον προέρχεται ἀπὸ ἐμπειρίαν καὶ βίωσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, οὐχὶ δὲ ἀπὸ θεωρητικῆν ἐνατένισιν καὶ στοχασμὸν καὶ ἀγωνιώδη ἀναζήτησιν. Προέρχεται ἀπὸ αἴσθημα πληρότητος καὶ οὐχὶ κενότητος. Ὁ χαρακτῆρ τοῦ μηνύματος τούτου δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τοὺς λόγους τοῦ Φιλίππου πρὸς τὸν Ναθαναήλ: «ἔρχου καὶ ἴδε» (Ἰω. 1,46)· ἢ εἰς τὴν ἐν αἰσθήματι πληρότητος λειτουργικῆν ὁμολογίαν: «εἶδ ο μ εν τὸ Φῶς τὸ ἀληθινόν»

7. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, περὶ Ἀγίου Πνεύματος, κεφ. ΙΓ', ΕΠΕ 10, 430, 14-17: «Ἐγὼ δὲ οὐδὲ ἄλλο τι τὴν δόξαν τίθεμαι, ἢ τῶν προσόντων αὐτῷ θαυμάτων τὴν ἐξαρίθμησιν... ἢ τῶν προσόντων διέξοδος, τῆς μεγίστης δοξολογίας ἐστὶ πλήρωσις».

Πρὸς τούτοις δέον νὰ προστεθῇ καὶ ὁ συντελεστὴς τοῦ μουσικοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἐνέχει εἰδικὴν καὶ ἰδιαιτέραν ἀξίαν καὶ σημασίαν εἰς τὴν ἔκφρασιν τοιούτων βιωμάτων. Ἰδιαίτατα δὲ τὰ μονοφωνικὰ μέλη τῆς Ὁρθόδοξου Λατρείας. Τὸ θέμα ὅμως τοῦτο ἐκφεύγει τῶν ὁρίων καὶ δυνατοτήτων τῆς παρούσης ἐργασίας καὶ ἔχει ἀνάγκην εἰδικῆς ἐρεύνης. Ὅλίγα τινὰ παρατηρεῖ σχετικῶς ὁ ἅγιος Νικόδημος, ἐ.ά. σελ. κδ'-κε'.

8. Τοῦτο καταδεικνύεται ἐν τῷ μέτρῳ τῶν ὁρίων τῆς μετὰ χειρᾶς ἐργασίας ἐκ τοῦ συσχετισμοῦ μαρτυριῶν ἐκ τῶν τριῶν τούτων Πηγῶν, διὰ παραθέσεως ἀντιστοίχων κειμένων καὶ παραπομπῶν.

ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον· εὐρομεν πίστιν ἀληθῆ ἀδιάρητον Τριάδα προσκυνῶντες· Αὕτη γὰρ ἡ μᾶς ἔσωσεν».

Ἡ ἰδιάζουσα ἀξία τῆς ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ καὶ τῇ καθόλου Θεία Λατρείᾳ πεφυλαγμένης ἐμπειρίας τῆς θεώσεως⁹, συνεπῶς καὶ τοῦ σχετικοῦ μηνύματος, προσδιορίζεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Ὑμνογραφία ἐκφράζει τὴν ἐμπειρίαν τῆς θεώσεως οὐχὶ ἐνδὸς ἢ τινῶν μόνων προσώπων ζησάντων εἰς τινα ἀπομακρυνθεῖσαν ἀφ' ἡμῶν περίοδον τῆς ἱστορικῆς παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τινα τόπον. Ἐκφράζει τὴν βίωσιν τῆς σωτηρίας τοῦ σώματος τῆς καθ' ὅλου Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς δεδομένης ἐποχῆς, καθ' ἣν εἰσῆχθησαν τὰ κείμενα ταῦτα ἐν τῇ Λατρείᾳ, ἄχρι τοῦ νῦν καὶ εἰς τόπους παντοδαπούς. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει δὲ ὅτι ἡ Ὑμνογραφία ἐν τῇ νῦν Θεία Λατρείᾳ κατέστη ἀνικμος τύπος καὶ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα σημαντικὴ διαρκoῦς βιώσεως τῆς θεώσεως, ὅτι δὲ κατὰ συνέπειαν ἡ ἀξία τῆς ἀπέβη πλέον μουσειακοῦ κυρίως χαρακτῆρος, ἀντιτάσσεται τὸ γεγονός τῆς συνεχείας τῆς θεώσεως. Ἐφ' ὅσον ἡ θέωσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ἐξέλιπε καὶ οἱ ἄγιοι — οἱ θεούμενοι καὶ φίλοι τοῦ Χριστοῦ — ἐμφανίζονται ἄχρι τοῦ νῦν, τοῦτο σημαίνει ὅτι δὲν ἰσχύει διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν Δελφικὴ ρῆσις «...ἀπέσβετο καὶ λάλον ὕδωρ». Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συνεχίζει τὸ «ὔδωρ τὸ ζῶν ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Ἰω. 4, 14). Οἱ δὲ «πνευματικοί», μὴ ἐκλιπόντες ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνακρίνου», ὡς μόνου ἀρμόδιοι καὶ εἰδικοί, ἀκαταπαύστως τὰ τῆς Ὑμνογραφίας, πιστοποιοῦντες διηγεκῶς τὴν αὐθεντικότητά τῆς ἐκεῖ διασφζομένης καὶ ἐν ρητοῖς ἐκφραζομένης ἀρρήτου ἐμπειρίας τῆς θεώσεως¹⁰.

9. Περὶ τῆς πνευματικῆς ἀξίας τῆς Ὑμνογραφίας βλ. ἀγ. Νικοδήμου, ἔ.ἀ. κε' καὶ Π. Τρεμπέλα, ΕΕΟΥ, σελ. ση'-οθ'.

10. Πρβλ. 1 Κορ. 2,15 ἐνθα προσδιορίζεται ἡ λυθία λίθος τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας. Ἀναλυτικώτερον περὶ τῆς θεολογικῆς μεθόδου βλ. Ἰ. Ρωμανίδη, Δ.Σ.Θ., Α', 65 κ.έ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑΙ
ΠΡΟ·Υ·ΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

Γενικά.

Ἡ ἔννοια, τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ σημασία τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου δύνανται νὰ νοηθοῦν μόνον ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις τῆς Ὁρθοδόξου χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. Μόνον ὅταν γνωσθῇ ὁποῖός τις εἶναι ὁ κατὰ φύσιν ἄνθρωπος, εἶναι δυνατὴ ἡ προσμέτρησις τοῦ μεγέθους, καθὼς καὶ ἡ σημασιολόγησις τῆς ἁμαρτίας καὶ πτώσεως αὐτοῦ, ὥστε, κατόπιν τούτου, νὰ ἐννοηθῇ καὶ τὸ περιεχόμενον καὶ ἡ σημασία τῆς γενομένης ἐν Χριστῷ σωτηρίας του. Ὁ προσδιορισμὸς τοῦ ἐπιπέδου, εἰς ὃ εὐρίσκειτο ἅμα τῇ πλάσει τοῦ ἀνθρώπου, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ὕψους δι' ὃ ἦτο προωρισμένος, ἐν ἀντιβολῇ πρὸς τὸ βάθος εἰς ὃ οὗτος ἐξέπεσεν, δίδουν τὸ εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρω διαφορᾶς, τῆς ὁποίας ἀντίστοιχον δύνανται νὰ εἶναι τὸ τε εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπὶ τὰ κρείττω τοιαύτης τῆς σωτηρίας.

Προκύπτει ὅθεν σαφῶς ἡ ἀνάγκη νὰ διερευνηθοῦν ὡς θεμελιώδεις προϋποθέσεις τῆς σωτηρίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ καταστάσει αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὴν ἁμαρτίαν καὶ πτῶσιν, μετὰ τῶν σχετικῶν ἀκολουθιῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως εἶναι «θεόδητος φύσις» (Θφν. Β' γ' 2)¹, πλασθεὶς «χερσὶν ἀοράτοις» (Μτμ. Β' ε' 1)² τοῦ Θεοῦ, «Θεοῦ κατ' εἰκόνα γενόμενος» (Χρστγ. Α' α' 1)³ κατὰ ταῦτα ἀνάγκη, ὅπως ἐκ προοιμίου γίνῃ ἡ διερεύνησις τοῦ Ἀρχετύπου, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁποίου ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος. Ἄνευ αὐτῆς, ἄνευ δηλονότι («ἀληθινῆς θεολογίας»), ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει ἀκατανόητος⁴.

1. Θφν. Β' γ' 2: «Ἐλκει πρὸς Αὐτὸν τὴν θεόδητον φύσιν...».

2. Μτμ. Β' ε' 1: «Ὁ χερσὶν ἀοράτοις πλάσας κατ' εἰκόνα σου, Χριστέ, τὸν ἄνθρωπον». Πρβλ. Χρστγ. Α' α' 2: «Ἰδὼν ὁ Κτίστης ὀλλόμενον τὸν ἄνθρωπον, χερσὶν δὲ ἐποίησε, κλίνας οὐρανοὺς κατέρχεται· τοῦτον δὲ ἐκ Παρθένου θείας ἀγνῆς ὄλον οὐσιούται, ἀληθεῖα σαρκωθεὶς, ὅτι δεδόξασται».

3. Χρστγ. Α' α' 1: «Ρεύσαντα ἐκ παραβάσεως Θεοῦ τὸν κατ' εἰκόνα γενόμενον...»

4. Τὰ θεμέλια τῆς Ὁρθοδόξου χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας ἐπισημαίνει λίαν εὐστόχως ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης, λέγων: «Προοίμιον τῆς ἡμετέρας γενέσεως, θεολογία ἀληθινή». Ρ.Γ. 44, 260D. Πρβλ. Ἰ. Κ α ρ α β ι δ ο π ο ὄ λ ο υ, Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Κ. Διαθήκην, ἐν Ἀπόψει Χρ/κῆς Ἀνθρωπολογίας, Θεσ/νίκη 1970, 45.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

«ΠΡΟΤΕΡΑ ΚΟΙΝΩΝΙΑ» ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

«Προοίμιον τῆς ἡμετέρας γενέσεως».

Εἰς τοὺς ὑπὸ μελέτην Κανόνας ἀπαντῶνται δύο, διάφοροι ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀναφοραὶ εἰς τὸ Ἀρχέτυπον, κατ' εἰκόνα τοῦ ὁποίου ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος. Μία εἰς τὸν «πεζὸν» Κανόνα τῶν Χριστουγέννων (Α' α' 1)⁵, ἔνθα ὁ ἄνθρωπος μνημονεύεται ὡς «Θεοῦ κατ' εἰκόνα γενόμενος», μία δὲ εἰς τὸν Ἰαμβικὸν Κανόνα τῆς Μεταμορφώσεως (Β' ε' 1)⁶, ἔνθα ὁ ἄνθρωπος φέρεται ὡς πλασθεὶς κατ' εἰκόνα Χριστοῦ.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν χρησιμοποιεῖται ἡ γνωστὴ κλασσικὴ ἔκφρασις τῆς Γενέσεως (1,27). Ἡ δευτέρα περίπτωσις εἶναι λιαν ἐνδιαφέρουσα ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας καὶ ἀπαντᾶται σπανίως πως εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας⁷, ἐνῶ εἰς τὰ νεώτερα ἐγχειρίδια Δογματικῆς Θεολογίας ἐλλείπει, ἐπανεμφανίζεται δὲ προσφάτως εἰς τινὰς σχετικὰς μελέτας⁸.

5. Πρβλ. σημ. 3.

6. Πρβλ. σημ. 2.

7. α) Κλήμεντος Ἀλεξ., Λόγος Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, Ρ.Γ. 8, 212 C: «Ἡ μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ εἰκὼν ὁ Λόγος αὐτοῦ· καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Νοῦ γνήσιος ὁ Θεῖος Λόγος, Φωτὸς ἀρχέτυπον Φῶς· εἰκὼν δὲ τοῦ Λόγου ἄνθρωπος».

β) Εἰρηναίου ν', 16,2 (ἐν Σ. Ἀγουρίδη, Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον, ἐν Ἀπόφεισι Χρ/κῆς Ἀνθρωπολογίας, Θεσ/νίκη 1970, 60): «Ἐν τοῖς πρόσθεν χρόνοις ἐλέγετο μὲν κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐδείκνυτο δέ. Ἔτι γὰρ ἀόρατος ἦν ὁ Λόγος, οὐ κατ' εἰκόνα ὁ ἄνθρωπος ἐγεγονέη. Ὅποτε δὲ σὰρξ ἐγένετο ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, τὰ ἀμφότερα ἐπεκύρωσε· καὶ γὰρ τὴν εἰκόνα ἐδείξεν ἀληθῶς, αὐτὸς τοῦτο γενόμενος, ὅπερ ἦν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ· καὶ τὴν ὁμοίωσιν βεβαίως κατέστησε, συνεξομοιώσας τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀοράτῳ Πατρί».

γ) Μ. Ἀθανασίου, Κατὰ Ἀρειανῶν Γ' 10, ΕΠΕ, Μ. Ἀθαν. 3, 40-42. «Μιμηταὶ δὲ γεγονάσι καὶ τοῦ Παύλου πολλοί, ὡς κάκεινος Χριστοῦ· καὶ ἡμῶς οὐδεὶς τούτων οὔτε Λόγος, οὔτε Σοφία, οὔτε μονογενῆς Υἱός, οὔτε εἰκὼν ἐστίν, οὔτε τις τούτων ἀπετόλμησεν εἰπεῖν «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν» ἢ ... Ἀλλὰ περιμὲν πάντων εἴρηται «Τίς ὁμοίωσις ἐν Θεοῖς, Κύριε; ... περὶ δὲ αὐτοῦ, ὅτι μόνος εἰκὼν ἀληθινὴ καὶ φύσει τοῦ Πατρὸς ἐστίν. Εἰ γὰρ κατ' εἰκόνα γεγονάμεν καὶ εἰκὼν καὶ δόξα Θεοῦ ἐχηματίσαμεν, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτοὺς πάλιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐνοικήσασαν ἐν ἡμῖν εἰκόνα καὶ ἀληθῆ δόξαν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστίν ὁ Λόγος αὐτοῦ, ὁ δι' ἡμᾶς ὕστερον γενόμενος σὰρξ, ταύτην τῆς κλήσεως ἔχομεν τὴν χάριν».

8. Πρβλ. Ἰ. Καλογήρου, Χριστολογία καὶ Σωτηριολογία, ἐν Τόμος ἐόρτιος

Ἡ δευτέρα ἀνωτέρω ἀναφορὰ τοῦ «κατ' εἰκόνα» εἰς τὸν Χριστὸν προσανατολίζει τὴν χριστιανικὴν ἀνθρωπολογίαν χαρακτηριστικῶς, ἐντάσσουσα αὐτὴν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ «μυστηρίου τοῦ χρόνοις αἰώνιοις σεσηγημένου» (Ρωμ. 14,24), ἐντὸς δηλονότι τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου. Προφανῶς ἡ συσχέτισις ἔχει ὡς ἀκολούθως: Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατὴρ εἶναι ἡ «ἀπαράλλακτος εἰκόνα» καὶ ἡ «ἀκίνητος καὶ ἀναλλοίωτος σφραγὶς τοῦ ὄντος», τοῦ Θεοῦ Πατὴρς τοῦτέστιν (Μτμ. Α' θ' 4)⁹· εἶναι τὸ «ἐκμαγεῖον τοῦ Ἀρχετύπου (Μτμ. Α' θ' 3)¹⁰ καὶ «τοῦ Πατὴρς τὸ ἀπαύγασμα» (Μτμ. Α' η' 2)¹¹. Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος «σὰρξ ἐγένετο», ὅλη τῇ Θεότητι μίξας τὴν ἀνθρωπότητα τῇ ὑποστάσει Του», οὕτω δὲ «Θεὸς χρηματίσας καὶ ἄνθρωπος». Κατὰ τοῦτον, ἔθεν, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον, τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος (Μτμ. Β' γ' 2)¹².

Κατὰ ταῦτα, δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ «προαιώνιος βουλὴ» τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἡ ἐξ ἀνιδιοτελοῦς ἀγάπης κατὰ φύσιν ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως «δευτέρα κοινωνία» Αὐτοῦ μετὰ τοῦ πλάσματός Του τούτου (Χρστγ. Β' στ' 1)¹³,

Μ. Ἀθανασίου, Θεσ/νίκη 1974, 255. Ἰ. Καραβιδόπουλου, «Εἰκὼν Θεοῦ» καὶ «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ παρὰ τῷ ἀποστ. Παύλῳ, Θεσ/νίκη, 1974· Σ. Ἀγουρίδη, ἔ.ἀ. Ν. Μαρτσούκα, Θεολογία καὶ ἀνθρωπολογία, ἐν Τόμος ἐόρτιος Μ. Ἀθ. 1974, 79. Θ. Ζήσης, «Ἀνθρωπος καὶ κόσμος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἰ. Χρυσόστομον, Θεσ/νίκη 1971, 74 κ.έ., ἐνθα ὑπονοεῖται μὲν ἡ ὡς ἄνω θεώρησις, ἀλλὰ τὸ «ἡμέτερον» τῆς Γενέσεως ἐκλαμβάνει ὁ Χρυσόστομος ὡς σημαῖνον «Πατὴρς καὶ Υἱοῦ μίαν οὐσαν εἰκόνα...», ὡς καὶ ἐν σ. 222, ἐνθα λόγος περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου.

9. Μτμ. Α' θ' 4: «Εἰκὼν ἀπαράλλακτε τοῦ ὄντος, ἀκίνητε σφραγὶς, ἀναλλοίωτε, Υἱέ, Λόγε, σοφία καὶ βραχίων δεξιᾶς Ὑψίστου, σθένος, Σὲ ἀνυμνοῦμεν σὺν Πατρὶ τε καὶ τῷ Πνεύματι». Πρβλ. 2 Κορ. 4,4· Κολ. 1,15.

10. Μτμ. Α' θ' 3: «Καινὰ κατιδόντες καὶ παράδοξα, φωνῆς Πατρικῆς ἐνωτισθέντες ἐν Θαβῶρ οἱ τοῦ Λόγου ὑπηρέται, ἐκμαγεῖον τοῦ Ἀρχετύπου οὗτος ὑπάρχει, ἀνεβῶν, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν».

11. Μτμ. Α' η' 2: «Ἐν τῇ ἀπροσίτῳ δόξῃ κατ' Ὄρος ἐκφανθὲν ἀπορρήτως Θαβῶρ τὸ ἄσχετον καὶ ἔδυτον Φῶς, τοῦ Πατὴρς τὸ ἀπαύγασμα...»

Χρστγ. Α' α' 3: «Σοφία, Λόγος καὶ Δύναμις, Υἱὸς ὢν τοῦ Πατὴρς καὶ ἀπαύγασμα...». Πρβλ. Ἑβρ. 1,3.

12. Μτμ. Β' γ' 2: «Θεὸς ὅλος ὑπάρχων, ὅλος βροτὸς γέγονας, ὅλη τῇ Θεότητι μίξας τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ὑποστάσει σου, ἦν ἐν δυσὶ ταῖς οὐσίαις Μωυσεῆς Ἠλίας τε εἶδον ἐν ὄρει Θαβῶρ». Μτμ. Α' ε' 3: «Ἡ ἀναλλοίωτος φύσις τῇ βροτείῳ μίχθεισα...» Μτμ. Β' ε' 1: «Ὁ χερσὶν ἀοράτοις πλάσας κατ' εἰκόνα Σου, Χριστέ, τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἀρχέτυπὸν Σου ἐν τῷ πλάσματι κάλλος ὑπέδειξας; οὐχ ὡς ἐν εἰκόνι, ἀλλ' ὡς αὐτὸς εἰ κατ' οὐσίαν, ὁ Θεὸς χρηματίσας καὶ ἄνθρωπος». Πρβλ. ἔ.ἀ. σημ. 7.

13. Χρστγ. Β' στ. 1: «Ὅς ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς Θεὸν Θεὸς Λόγος, νυνὶ κρατῦναι μὴ σθένουσαν τὴν πάλαι ἰδὼν φυλάξει τὴν καθ' ἡμᾶς οὐσίαν, καθεὶς ἑαυτὸν δευτέρα κοινωνία...».

Πρβλ. Γρ. Θλγ. Λόγος εἰς τὰ ἅγια Θεοφάνεια, Ρ.Γ. 36, 325C: «Δευτέραν κοινωνεῖ κοινωνίαν, πολὺ τῆς προτέρας παραδοξοτέραν...».

διὸ καὶ δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπον «κατ' εἰκόνα» Ἐαυτοῦ, ὥστε νὰ εἶναι ἐφικτὴ ἡ κοινωνία αὐτῆ, καθόσον οὕτω ὁ Θεὸς Λόγος θὰ ἤρχετο εἰς τὰ ἴδια, εἰς τὸν κατ' εἰκόνα Του, τουτέστιν, πλασμένον ἄνθρωπον¹⁴.

Οὕτω ὁ Δεύτερος Ἀδάμ ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου¹⁵. Τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν» τοῦ ἀνθρώπου φωτίζονται καὶ κατανοοῦνται ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Χωρὶς τὴν κλεῖδα αὐτὴν ἡ χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία καθίσταται ἀκατανόητος¹⁶ καὶ ἀπροσπέλαστος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἔξω τῆς ὡς ἄνω χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας ἀποβαίνει ἀκατανόητος, ἐξ οὗ προφανῶς καὶ ὁ ἔωλος καὶ ἀντιφατικὸς οὐμανισμὸς τῶν θύραθεν φιλοσοφημάτων τῶν Δυτικῶν, ἀπογόνων τῆς Φραγκολατινικῆς παραδόσεως.

Θεωροῦντες τὸν ἄνθρωπον μετὰ τὴν πτώσιν καὶ ἐν τῇ πεπτωκυῖα ἀποκλειστικῶς καταστάσει αὐτοῦ, ὑποκείμενον εἰς τὸν («ἕτερον νόμον») τῆς φθορᾶς, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσωμεν αὐτόν. Ἐνῶ ἐν Χριστῷ, ὁ Ὅποιος, προσλαβὼν τὴν πάλαι ἀμαυρωθεῖσαν φύσιν ἡμῶν, διὰ τῆς προσλήψεως δὲ αὐτῆς λαμπρύνας πάλιν αὐτὴν (Μτμ. Α' γ' 1)¹⁷, φωτίζεται ἀπλέτως τὸ περὶ ἡμᾶς μυστήριον. Ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀληθινός, ὁ «κατὰ φύσιν» ἄνθρωπος¹⁸ καὶ τὸ Ἀρχέτυπον, οὗ κατ' εἰκόνα ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος.

Προϋποθέσεις θεώσεως ἢ πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν», νοουμένου τούτου, ὡς ἤδη ἐλέχθη, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς «δευτέρας κοινωνίας» τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐν Χριστῷ. Ὁ ἄνθρωπος, δηλονότι, ἐπλάσθη κατὰ τὸν τύπον τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ καὶ Λόγου, δυνάμενος καὶ κεκλημένος νὰ θεωθῇ, ὡς τοῦτο ἐγένετο ἐν Χριστῷ, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἐθεώθη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις.

14. Γρ. Θλγ. λ. εἰς τὰ Θεοφάνεια, IB', P.G. 36, 325B. «Τὸ δὲ ἦν αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ προαιώνιος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀπερίληπτος, ὁ ἀσώματος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἀρχή, τὸ ἐκ τοῦ Φωτὸς Φῶς, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας, τὸ ἐκμαγεῖον τοῦ ἀρχετύπου κάλλους, ἡ μὴ κινουμένη σφραγίς, ἡ ἀπαράλλακτος εἰκών, ὁ τοῦ Πατρὸς ὄρος καὶ Λόγος» ἐπὶ τὴν ἴδιαν εἰκόνα χωρεῖ, καὶ σάρκα φορεῖ διὰ τὴν σάρκα...».

Πρβλ. Γρ. Νσ. Λόγος Κατηχητικὸς, P.G. 45, 21C: «Εἰ τοίνυν ἐπὶ τούτοις ὁ ἄνθρωπος εἰς γένεσιν ἔρχεται, ἐφ' ᾧ τι μέτοχος τῶν θείων ἀγαθῶν γενέσθαι, ἀναγκαίως τοιοῦτος κατασκευάζεται, ὡς ἐπιτηδῶς πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν ἔχειν».

15. Πρβλ. Ἰω. Ρωμανίδου, Προπατορ. ἀμάρτημα, 113.

16. Πρβλ. Ἰ. Καρβιδόπουλου, Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Κ.Δ., μν. ξ., 27.

17. Μτμ. Α' γ' 1: «Ὅλον τὸν Ἀδάμ φορέσας, Χριστέ, τὴν ἀμαυρωθεῖσαν ἀμείψας ἐλάμπρυνας πάλαι φύσει...».

18. Πρβλ. Ἰω. Ρωμαν., ξ.δ.

Κατὰ ταῦτα, τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν» ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκφράζει τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ καταβληθέντα αὐτῷ ἐν τῇ κατασκευῇ του ἀπὸ τοῦ Πλάστου του. Οὕτω τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν» δίδει τὴν ἰδιάζουσαν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν καὶ δομὴν, ὡς καὶ τὴν ἀντίστοιχον «κατὰ φύσιν» λειτουργικότητα αὐτοῦ. Ἡ «κατὰ φύσιν» αὕτη λειτουργικότης, προνοηθεῖσα καὶ καταβληθεῖσα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀποτελεῖ τὸν Νόμον Θεοῦ, τὸν διέποντα τὴν ὀργανικότητα καὶ λειτουργικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Νόμος Θεοῦ, τουτέστιν, ἀποτελεῖ τὴν κατὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλήθειαν, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ καὶ λόγῳ κατασκευῆς Χριστοειδὲς ὄν. Ἐκ τούτου διακρίνεται οὐσιαστικῶς τῶν ἄλλων κτισμάτων, δεχθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ «ἐπίπνοίαν τὴν ἀμείνω» (Χρστγ. Α' γ' 1)¹⁹, ἥτις κατέστησε τὸν «γῆς ἀπόγονον» (Ἰπαπ. γ' 3)²⁰ χοῦκὸν ἄνθρωπον ὃν ὑπεράνω τῆς χοῦκότῃτος τῶν λοιπῶν κτισμάτων.

Ἡ ἀληθὴς λοιπὸν καὶ «κατὰ φύσιν» ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ὑπὸ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ χαρακτήρων, οἵτινες ὡς Νόμος Θεοῦ διέπουν τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι δὲ αὕτη τὸ ζῆν ὡς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν» ὄν, κατὰ τὸ συγκεκριμένον Ἀρχέτυπον τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ. Οὕτω, ὅπως ὁ Δεύτερος Ἀδάμ, ὁ Χριστός, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ «ἤβλεπε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι» (Λκ. 1,8), «πληρούμενος σοφία καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτὸν» (Λκ. 2,40), οὕτω καὶ ὁ πρῶτος Ἀδάμ καὶ ὁ καθόλου ἄνθρωπος ἐκ κατασκευῆς ἦτο καὶ ἡδύνατο, νὰ αὐξάνῃ καὶ νὰ κραταιοῦται πνεύματι, πληρούμενος Σοφία διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, εἰς βαθμόν, μάλιστα, τελειότητος, μὴ ὑστερῶν πρὸς ταῦτα κατ' οὐδέν²¹.

Βεβαίως ἦτο ἐνδεχόμενον καὶ ἀναμενόμενον νὰ δεχθῆ ὁ ἄνθρωπος τὴν κακοῦργον ἐπίθεσιν τοῦ ἀντικειμένου τῷ Θεῷ Διαβόλου, ἀποβλέποντος εἰς τὴν παρέκκλισιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῶν κανονιστικῶν στοιχείων αὐτοῦ²², ἀπὸ τοῦ διέποντος, τουτέστι, τὴν ὑπαρξιν καὶ «κατὰ φύσιν» ζωὴν αὐτοῦ θείου Νόμου καὶ τὴν κατὰ συνέπειαν ταύτης ματαίωσιν τῆς θεώσεως αὐτοῦ,

19. Χρστγ. Α' γ' 1. «Ὁ τῆς ἐπίπνοιας μετασχὼν τῆς ἀμείνω Ἀδάμ χοῦκός...».

20. Ἰπαπ. γ' 3. «Γῆς ἀπόγονον, παλινδρομήσασαν ταύτη, θεότητος σύμμορφον φύσιν ὁ Πλάστης, ὡς ἀρέπτως νηπιάσας, ἀνέδειξεν». Πρβλ. Γεν. Γ' 19.

21. Οἰκοθεν νοεῖται ἡ σαφὴς διάκρισις καὶ διαφορὰ μεταξὺ τῆς τελειότητος τῆς «ἀρχῆς» πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ «πέρατος», τῆς τελειότητος δηλ. τῶν «πρῶτων» πρὸς τὴν τελειότητα τῶν «ἐσχάτων», αἱ ὅποια ὅμως εἶναι συσχετικαὶ ὅπως τοῦ σπέρματος πρὸς τὸ ἐξ αὐτοῦ παραγόμενον φυτὸν καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Οὕτω εἰς τὸ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν» συνίσταται τὸ δυναμικὸν οὐχὶ δὲ στατικὸν τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦ ὁποῦ ἡ διάστασις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζεται ἐξ ὑπαρχῆς ἐσχατολογικῶς καὶ ἠθικῶς (πρακτικῶς).

Πρβλ. ἐπίσης Ἰ. Ρ. ω μ α ν ἰ δ η, Προπατ. Ἀμάρτημα, 114· μάλιστα δὲ Ν. Μ α τ σ ο ὑ κ α, Θεολογία καὶ Ἀνθρωπολογία, μ.ε. 122.

22. Πρβλ. Ε ὕ δ ο κ ἰ μ ο φ, Ὁρθοδοξία, 103.

καθ' ὅσον τὸ κατὰ τοῦ Θεοῦ «ἐχθος» τοῦ Διαβόλου ἐξετείνεται καὶ κατὰ τῶν δημιουργημάτων, ἰδιαίτατα δὲ κατὰ τοῦ «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν» πλασθέντος ἀνθρώπου. Οὐχ ἦττον ὅμως ὁ ἀνθρωπος ἦτο ἤδη ἐξωπλισμένος παρὰ τοῦ Πλάστου του διὰ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο ἀμυντικῶν κατὰ τοῦ πειρασμοῦ δυνάμεων, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἐξέλθῃ νικητῆς εἰς τὸν ἐπικείμενον τοῦτον ἀγῶνα, ὅπως συνέβη μὲ τὸν Δεύτερον Ἀδάμ.

Εἰδικῶς πρὸς τοῦτο «ἐξανέτειλεν ὁ Θεὸς ὅτι ἐκ τῆς γῆς... καὶ τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ» (Γεν. 2,9) τὸ ὁποῖον «εὐκαίρως μεταλαμβάνομενον» (Στ. ζ' 2)²³ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, θὰ συνετέλει εἰς τὴν θέωσιν αὐτοῦ²⁴.

Προκειμένου νὰ προσδιορισθῇ ἀσφαλῶς τὸ εὐκαιρον ἢ μὴ τῆς μεταλήψεως ταύτης, ὁ Θεὸς ἔδωκε τὴν γνωστὴν ἀποτρεπτικὴν ἐντολήν. Τοιοῦτοτρόπως, διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης, ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἀνθρωπον καὶ τὸ ἀναγκαῖον σημεῖον ἀσφαλοῦς προσανατολισμοῦ²⁵. Ἡ ἐντολὴ καθόριζε σαφῶς τὴν «θέσιν» τοῦ Θεοῦ, δίδουσα ταυτοχρόνως καὶ «ὑλὴν τῷ αὐτεξουσίῳ» (Γρ. Θλγ.)²⁶ τοῦ ἀνθρώπου, δραστηριοποιούσα οὕτω τὸ δυναμικὸν τοῦ ἀνθρώπου στοιχεῖον. Οὕτω ὁ ἀνθρωπος ἦτο κατὰ πάντα ἕτοιμος διὰ τὴν ἐκ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ στοιχείων καθοριζομένην «καθομοίωσιν» Θεοῦ. Ἡ πρὸς τὴν Θεῖαν ἐντολήν αὐτεξουσία τοῦ ἀνθρώπου ὑπακοὴ ἐσήμαινε τὴν αὐτεξουσίαν καὶ ὡς πρόσωπον πρὸς τὸν Θεὸν κατάφασιν αὐτοῦ — κοινωνίαν— καὶ τὴν κατὰ ταῦτα σταθερὰν πρὸς Αὐτὸν πορείαν, ἥτοι τὴν θέωσιν²⁷. Διὰ τῆς ὑπακοῆς

23. Πρβλ. «Ἐλυσε πρόσταγμα Θεοῦ παρακοὴ καὶ ξύλον ἤνεγκε θάνατον βροτοῖς, τὸ μὴ εὐκαίρως μεταληφθέν»... Στ. ζ' 2.

Πρβλ. Καὶ Γρηγ. Θλγ. Λόγος 38ος, εἰς τὰ Ἅγια Θεοφάνεια, P.G. 36, 324 BC. «Τὸ δὲ ἦν τὸ ξύλον τῆς γνώσεως, οὔτε φυτευθὲν ἀπ' ἀρχῆς κακῶς, οὔτε ἀπαγορευθὲν φθονερῶς... ἀλλὰ καλὸν μὲν εὐκαίρως μεταλαμβάνομενον... οὐ καλὸν δὲ τοῖς ἀπλουστέροις ἔτι καὶ τὴν ἔφεσιν λιχιοτέροις, ὥσπερ οὐδὲ τροφὴ τελεία λυσιτελῆς τοῖς ἀπαλοῖς ἔτι καὶ δεομένοις γάλακτος».

24. Περὶ τοῦ εἶδους τοῦ «ξύλου» τούτου δὲν γίνεται λόγος εἰς τοὺς ὑπὸ μελέτην ὕμνους, καθόσον ἄλλωστε ἡ Γραφὴ δὲν δίδει σχετικὰ στοιχεῖα, θὰ ἦτο ὅμως δυνατὸν νὰ συσχετισθῇ τοῦτο, οὐχὶ βεβαίως πρὸς τὰ ὑπὸ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρείας (Στρωματεῖς, 3,17) ὑποτιθέμενα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς γνωστοὺς τοῦ Δευτέρου Ἀδάμ πειρασμοῦς, ὡς οὗτοι ἀναλύονται ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τὸν Λόγον Μ', εἰς τὸ ἄγιον Βάπτισμα, P.G. 36, 369C-372A.

25. Πρβλ. Γρηγ. Θλγ., Λόγος Μ', εἰς τὸ ἄγιον Βάπτισμα, P.G. 364D: «Φῶς μὲν ἦν καὶ ἡ τῷ πρωτογόνῳ δοθεῖσα πρωτόγονος ἐντολὴ (ἐπειδὴ Λύχνος ἐντολὴ νόμου καὶ Φῶς· καὶ διότι «Φῶς τὸ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς»), εἰ καὶ τὸ φθονερὸν σκότος ἐπεισελθὸν τὴν κακίαν ἐδημιούργησεν».

26. Πρβλ. Γρηγ. Θλγ., P.G. 36, 324A: «...καὶ δίδωσι νόμον ὑλὴν τῇ αὐτεξουσίῳ. Ὁ δὲ νόμος ἦν ἐντολὴ, ὧν τε μεταληπτέον αὐτῷ (τῷ ἀνθρώπῳ) φυτῶν, καὶ οὐ μὴ προσσπτεῶν».

27. Ἐἶναι προφανές ὅτι ἡ ἔννοια τῆς θεώσεως νοητέα διττῶς: ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ

ταύτης ἡδύνατο ὁ ἄνθρωπος προσέει νὰ ποιῆται «χρῆσιν» (καὶ οὐχὶ «παρά-χρησιν») τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ τελεῖ οὕτω εἰς «κατὰ φύσιν» σχέσεις πρὸς τὸν περιβάλλοντα αὐτὸν φυσικὸν κόσμον²⁸ καὶ πρὸς ἑαυτὸν.

Κατὰ ταῦτα ἡ «ἐντολή» τοῦ Θεοῦ οὐδένα ἕτερον, δικανικοῦ τύπου ἴσως, χαρακτηῖρα εἶχε²⁹.

Ὁ Ἀδὰμ προφανῶς δὲν ἐγνώριζε τί ἦτο τὸ «καλὸν καὶ πονηρὸν» καὶ τί ὁ θάνατος, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός, διὸ καὶ οἱ λόγοι οὗτοι ἦσαν ἀσφαλῶς ἀκατανόητοι εἰς αὐτόν. Κατὰ συνέπειαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ λειτουργήσουν παρὰ τῷ ἄνθρωπῳ ἄλλως, εἰ μὴ μόνον ὡς κέντρισμα τοῦ αὐτεξουσίου του. Ὁ ἄνθρωπος, δηλαδὴ, ἐσυνειδητοποιεῖ διὰ τῆς ἐντολῆς τὴν ὑπαρξιν μιᾶς: δυνατότητος ἐκλογῆς-ἐπιλογῆς. Ἡ ἐπίγνωσις τῆς δυνατότητος ταύτης ἦτο ἀναγκαία, καθόσον ἡ ἄγνοια μιᾶς δυνατότητος καταργεῖ τὴν δυνατότητα αὐτήν. Μετὰ δὲ τὴν ἐπίγνωσιν ταύτην ἀπέμεινε μόνον ἡ παρὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐκλογή-ἐπιλογή, ἥτις ἦτο ἀντικειμενικῶς καὶ ὑποκειμενικῶς ἡτοιμασμένη καὶ καταχωρωμένη. Οὕτω, δηλαδὴ, εἶχεν ἀνοιχθῆ ὁ δρόμος πρὸς τὸ καλόν, καθόσον ἔξω τῆς ἐλευθερίας δὲν ὑφίσταται ἡ διαφοροποιήσις μεταξὺ τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ³⁰.

θεοῦσθαι καὶ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ θεωθῆναι, μολοντί ἡ δευτέρα ἔννοια εἶναι σχετική, καθόσον τὸ θεοῦσθαι εἶναι διηνεκές. Οὐχ ἤττον ὅμως δύναται τὸ θεωθῆναι νὰ νοηθῆ ὡς θέωσις ἀποτελεσμένη εἰς τινα βαθμὸν, πέραν βεβαίως τοῦ ὁποίου ἡ θέωσις συνεχίζεται περὶ αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα ὡς τελειώσις.

28. Πρβλ. Γρ. Θλγ. ἔ.ἀ. Οὕτω κατανοεῖται καὶ ἡ αἴσθησις τῆς γυμνώσεως τῶν πρωτοπλάστων (Γεν. 3,7). Ἡ διακοπὴ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίας ἐσήμανε καὶ τὴν διακοπὴν τῆς κοινωνίας μετὰ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντος ἀνθρώπου, μετὰ τοῦ ἑαυτοῦ των τουτέστι. Οὕτω ἔβλεπον πλέον ἑαυτούς, οὐχὶ κατὰ Θεὸν ὡς κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντας, ἀλλὰ γυμνοὺς ἀπὸ Θεοῦ, διὸ καὶ μὴ ἀληθινούς, ἀλλὰ εἰδωλα. Εἶδον ἑαυτούς ὡς ἀντικείμενα, ἐν διαβόλῳ.

29. Ὁ ὅρος «Νόμος Θεοῦ» εἶναι δισήμαντος εἰς τε τὴν Γραφὴν καὶ τοὺς Πατέρας. Τὸ μὲν νοεῖται ὡς κανονιστικὸς τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δὲ νοεῖται δεοντολογικῶς, ὡς «ἐντολή», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκπεφρασμένου δείκτου πορείας· ἄνευ ἧμους οὐδεμιᾶς δικανικοῦ χαρακτῆρος χροιάς. Πλεονα περὶ τῆς ἔννοιος τοῦ ὅρου «Νόμου» βλ. Δ. Δόξου, Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν Π. Διαθήκην, ἐν Ἀπόψεις Χριστιανικῆς Ἀνθρωπολογίας, Σεμιναρίου Θεολόγων Θεσ/νίκης, Θεσ/νίκη, 1970, 19 κ. ἔ. Ἰ. Καραβιδόπουλου, Ἡ ἁμαρτία... μν. ἔ., 106. Χ. Γιανναρά, Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἕθους, Ἀθήναι, 1970, 218, σημειώσεις 37α.

30. Πρβλ. S. Kierkegaard, Ἡ ἔννοια τῆς ἀγωνίας, Ἀθήναι, 1971, 134 κ.ἔ. (Μτφρ. Ἰ. Τζαβάρου).

Ὁμοίως Πρβλ. Εἰρηναίου· «Ταῦτα γὰρ πάντα τὸ αὐτεξόσιον ἐπιδείκνυσιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ συμβουλευτικὸν τοῦ Θεοῦ... ἀποτρέποντος μὲν τοῦ ἀπειθεῖν αὐτῷ, ἀλλὰ μὴ βιαζομένου», ἐν Ἰ. Ρωμανίδη, Προπ. Ἀμ. 115, ὡς καὶ Γρηγ. Θλγ. ἔ.ἀ., Ρ.Γ. 36, 324 ABC.

‘Ο Πειρασμός.

«Εἶτα ἔρχεται ὁ διάβολος» (Λκ. 8,12), «θηρὸς κακούργου σχηματισθεὶς τὴν φύσιν» (Θφν. Β' γ' 1)³¹, «πρὸς τὴν ὄλισθον ἐκκαλούμενος τρίβον» (Θφν. Β' ε' 1)³² τὸν ἄνθρωπον. Βεβαίως ὁ Διάβολος οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐξουσίαν ἔχει, οὐδὲ τὴν δύναμιν νὰ προκαλέσῃ ἀναγκαστῶς διὰ τὸν ἄνθρωπον κακόν τι. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο μετέρχεται τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην, περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ «ἐκκαλῇ», ὥστε διὰ τῆς ἐκουσίας ἐκ μέρους τοῦ αὐτεξουσίου ἀνθρώπου κινήσεως πρὸς τὴν ἀντίθεον κατεύθυνσιν, συνεπεία τῆς ὁποίας θὰ συνετελεῖτο κατα-στροφή, ἦτοι κατὰ διαμετρικῶς ἀντίθετος τῆς «κατὰ φύσιν» θέσεώς του μεταβολή, οὕτω δὲ θὰ ἐπήρχετο ἢ ὑπὸ τοῦ διαβόλου σκοπούμενη ζημία.

‘Ο ἄνθρωπος, κατὰ ταῦτα, ὡς κτιστὸν καὶ τρεπτὸν ὃν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀπατηθῇ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου (Στ. ε' εἰρ.)³³ καὶ ἀπατώμενος νὰ πλανηθῇ (Στ. ε' 3)³⁴, ἐὰν καὶ ὅτε θ' ἀπεδέχετο «τὴν γνώμην τοῦ ὄψεως» (Εὐαγγ. γ' 3)³⁵. Ἡδύνατο ὁμοίως καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τὸ δέλεαρ καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὸν «ὄλισθον» (Εὐαγγ. γ' 3), κατὰ τὰ γενόμενα ὑπὸ τοῦ Δευτέρου Ἀδάμ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας³⁶.

‘Ο πειρασμός, ὅθεν: α) ἐξ ἐπόψεως μὲν τοῦ Διαβόλου ἦτο ἀπότοκος τοῦ κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων Αὐτοῦ μίσους καὶ προσπάθεια κατατοξεύσεως τοῦ ἀνθρώπου (Χρστγ. Β' στ' εἰρ.)³⁷ καὶ ἐμφυτεύσεως αὐτῷ τῆς νεκρώσεως (Θφν. Β' γ' 1)³⁸. Ἡγνόμεν, βεβαίως, ὁ διάβολος τὸ τοῦ Θεοῦ σχέδιον περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ ὁ Θεὸς «συνεχρήσατο αὐτοῦ (τοῦ δ.) τῇ πονηρίᾳ εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ὁ σοφῶς καὶ προνοητικῶς οἰκονομῶν τὰ ἀνθρώπινα, ὥσπερ ἱατρὸς τῷ τῆς ἐχί-

31. Θφν. Β' γ' «Νέκρωσιν ὁ πρὶν ἐμφυτεύσας τῇ κτίσει, θηρὸς κακούργου σχηματισθεὶς τὴν φύσιν...».

32. Θφν. Β', ζ' 1 «Ἵδωρ ὅθεν νῦν ἀμφιέσασα, φλέγον Σίντην κάκιστον, Χριστέ, προσκεκευθμένον, πρὸς τὴν ὄλισθον ἐκκαλούμενον τρίβον».

33. Πρβλ. Στ. ε' εἰρ. «ἜΩ Τρισμακάριστον ξύλον, ἐν ᾧ ἐτάθη Χριστός, ὁ Βασιλεὺς καὶ Κύριος, δι' οὗ πέπτωκεν ὁ ξύλω ἀπατήσας...».

Εὐαγγ. η' 1 «Ἐννοια πᾶσα ἠττάται, ἀντέφρησεν ἡ Παρθένος, ζητοῦσα ἄπερ μοι φθέγγει παράδοξα· ἦσθην σου τοῖς λόγοις, ἀλλὰ δέδοικα, θαμβηθεῖσα μὴ ἀπάτη με ὡς Εὐάν πόρρω πέμψης Θεοῦ».

34. Στ. ε' 3 «Μαρμαρυγαῖς ἀκηράτοις φανείς ὁ θεῖος Σταυρὸς ἐσκοτισμένοις ἔθνεσι, τοῖς ἐν πλάνῃ ἀπάτης...».

35. Εὐαγγ. γ' 3. «Ἡ ἐμὴ προμήτωρ, δεξαμένη τὴν γνώμην τοῦ ὄψεως... διόπερ καγὼ δέδοικα τὸν ἀσπασμὸν τὸν ξένον σου, εὐλαβουμένη τὸν ὄλισθον».

36. Πρβλ. καὶ Εὐαγγ. η' 1 (σημ. 24).

37. Χρστγ. Β' στ' εἰρ. «...νυγεὶς ἐγὼ δὲ τοῦ τυραννοῦντος βέλει...»

38. Θφν. Β' γ' 1 «Νέκρωσιν ὁ πρὶν ἐμφυτεύσας τῇ κτίσει...».

δνης ἰῶ εἰς σωτηρίων φαρμάκων κατασκευὴν ἀποχρώμενος» (Μ. Βολ.)³⁹, ὡς καὶ ὅτι, οὕτω δὲν θὰ ἄφηγε «τὴν πικρίαν τὴν τοῦ ξύλου ἀναιρέσιμον» (Στ. θ' β' 1)⁴⁰, ἐξοντωτικὴν δηλαδὴ, ἀλλὰ θὰ καθίστα αὐτὴν φιλανθρώπως ὄργανον παιδαγωγίας.

β) Ἐξ ἐπόψεως Θεοῦ ἦτο ἡ ἀνεπιθύμητος μὲν καὶ κακοῦργος διαβολικὴ ἐνέργεια, τὴν ὁποίαν ἡμῶς δὲν καταπολεμεῖ διὰ τῆς βίας καὶ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ἐλευθερίας τῶν δημιουργημάτων του, ἀλλ' ὡς μακρόθυμος διὰ τῆς ἀγάπης καὶ δικαιοσύνης, χωρὶς νὰ πάθῃ ἡ θεία οὐσία — ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἀναστέλ- λεται ἡ ἐλευθερία τῶν κτισμάτων Αὐτοῦ — ἐνεργεῖ οἰκονομικῶς⁴¹.

γ) Ἐξ ἐπόψεως, τέλος, τοῦ ἀνθρώπου ὁ πειρασμὸς ἦτο τὸ ἐμπόδιον, ὡσεὶ βαθμὶς, τὸ ὁποῖον, ποιούμενος χρῆσιν τῶν συστατικῶν αὐτοῦ στοιχείων, θὰ ὑπερέβαινε καὶ θὰ ἐπορεύετο οὕτω δυναμικῶς εἰς τὸν προορισμὸν αὐτοῦ. Τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» δὲν θὰ συνετελεῖτο κατὰ τινὰ μηχανικὸν καὶ μαγι- κὸν τρόπον. Ἄλλ' ὡς αὐτεξουσία κοινωνία προσώπων, τοῦ ἀνθρώπου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἑτέρου, καθ' ἃ διὰ τοῦ κατ' εἰκόνα Θεοῦ — Θεοῦ ἐν Τρισὶ προσώποις κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις διὰ τῆς ἀγάπης — ἦσαν ἐγκαταβεβλημένα εἰς τὸν ἄνθρωπον⁴².

Κατὰ ταῦτα, ἡ ἄποψις τῆς Δυτικῆς Θεολογίας, καθ' ἣν ὁ διάβολος εἶναι ὄργανον θείας ὀργῆς⁴³, εἶναι ξένη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Κατ' οὕτην τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου μεταποιοῦνται φιλανθρώπως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὄργανα τῆς θείας Οἰκονομίας, ἐντὸς πάντοτε τῶν πλαισίων τῆς ἐλευθερίας τῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, μάλιστα δὲ τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο ὑπογραμμίζεται καὶ ἐκ τῆς ἐλευθε- ρίας, μεθ' ἧς δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀποδεχθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τὸ οὕτω φιλανθρώπως παρασκευασθὲν «Φάρμακον»⁴⁴.

(Συνεχίζεται)

39. Μ. Βασίλειος, Ρ.Γ. 31, 349CD.

40. Στ. θ' β' 1 «Μὴ τὴν πικρίαν τὴν τοῦ ξύλου ἐάσας ἀναιρέσιμον, Κύριε, διὰ Σταυ- ροῦ τελείως ἐξήλειψας...».

41. Πρβλ. Ἰ. Ρωμ. α ν ἰ δ η, Πρωτ. Ἄμ. 65 κ.ε.

42. Πρβλ. Ν. Μ α τ σ ο ὑ κ α, Θεολογία καὶ ἀνθρωπολογία, ἔ.δ. 122.

43. Ἰ. Ρωμ., Πρῶπατ. Ἄμ. 67.

44. Μ. Βασίλ. Ρ.Γ. 31, 349CD.